

Uvod

ZEMLJE SE NATJEČU

ZEMLJE SE NATJEČU da bi se razvijale. To je jedan od rezultata globalizacije. Konkuriraju za tržišta, tehnologije, vještine i investicije. Konkuriraju da bi rasle i podigle svoj životni standard. U takvom natjecateljskom okruženju države su te koje pružaju naročite prednosti poduzećima: visoku štednju i niske kamatne stope za investiranje, prava vlasništva i upravljanje dobrima, tehnološki motiviranu i predanu radnu snagu, nisku stopu inflacije i brzorastuće domaće tržište.

„Pripremiti našu naciju da bi se natjecala“, rekao je predsjednik George W. Bush u svojoj godišnjoj poruci Kongresu 31.1.2006. godine, „cilj je u kojem svatko od nas može sudjelovati.“ U dinamičnoj svjetskoj ekonomiji, „možemo vidjeti nove konkurente, poput Kine i Indije, a to stvara neizvjesnost.“ Tema je ove knjige otkriti kako vlade pomažu zemljama da bi se natjecale.

Dvadeset pet godina predavao sam Poslovnu ekonomiju, upravljanje i međunarodnu ekonomiju na poslovnoj školi Harvard. Nedavno sam taj predmet predavao na Naprednom programu menadžmenta – programu u trajanju od osam tjedana za menadžere. Kroz program je dosad prošlo više od dvije tisuće i četiri stotine studenata menadžera, od čega dvije trećine nisu bili Amerikanci. Iz tog sam razloga mnogo putovao s ciljem istraživanja. Imao sam priliku upoznati predsjednike i premijere, menadžere i ekonomiste, sindikalne vođe, političare i vojnike.

Ta su me iskustva uvjerila da zemlje konkuriraju – implicitno i ponekad eksplicitno. Pod „konkuriranjem“ podrazumijevam da se zemlje natječu za

tržišni udio u svjetskoj privredi, boreći se za inozemna ulaganja i izvoz putem svojih djelatnosti. Globalno gospodarstvo naraslo je na 44 bilijuna dolara. Dok je svjetska privreda rasla zdravom stopom od 1940-ih godina, ukupni izvoz rastao je još i brže – više nego dvostruko brže. To je potaklo potrošnju u bogatim zemljama i investicije u zemljama u razvoju – što je pak pomoglo još bržem rastu. Shodno tome, zemlje također konkuriraju za izravna inozemna ulaganja i za menadžerske vještine, tehnologiju te kanale distribucije. Svrha je tog natjecanja rast i razvoj – da bi se smanjilo siromaštvo, prihvatila urbanizacija, povećao životni standard i stvorila radna mjesta.

Natjecanje, vođeno od strane država, odvija se na nekoliko temeljnih načina. Kako će biti objašnjeno u sljedećem poglavlju, država je odgovorna za omogućavanje sigurnosti, provedbu ugovora, prihvaćanje rizika, upravljanje makroekonomijom i oblikovanje industrijske politike. Država to radi stvarajući i razvijajući različite institucije – političke, društvene i ekonomske – putem kojih ljudi mogu djelovati, surađivati i konkurirati.

Američki izvršni direktori koje poznajem baš i ne vole vladu te općenito misle da je nesposobna. Međutim, oni joj dodjeljuju ogromne odgovornosti – ne samo fiskalnu i monetarnu politiku koja oblikuje njihovo makroekonomsko okruženje već i sredstva za stanovanje, obrazovanje, zdravstvo, istraživanje i razvoj te obranu. Kako bi se mogla brinuti o svemu tome, država godišnje potroši više od 2,7 bilijuna dolara. Ipak, veliki broj direktora (kao i državnih službenika i ostalih dobronamjernih obrazovanih građana) zna premalo o svjetskoj ekonomiji – iako bi željeli znati više. U novinama su čitali o ekonomskom rastu u Kini, izmještanju usluga u Indiji, Putinovoj vladavini u Rusiji i AIDS-u u Južnoj Africi, ali nedostaje im pravi kontekst u koji bi smjestili te činjenice. Isto tako, ne razumiju kakvu ulogu igra država.

Nigdje se nisam susreo s tako dobro informiranim građanima koji podržavaju strategiju svojih država – niti u Rusiji niti u Kini ni Južnoj Africi, a zasigurno ne u SAD-u. (Jedino se Singapur približio tome.) Djelomično je razlog tome nedostatak znanja. Kada predajem Poslovnu ekonomiju, upravljanje i međunarodnu ekonomiju direktorima, oni uviđaju da je stupanj ekonomske učinkovitosti doista funkcija državne politike. Poduzeća očito imaju koristi od zdrave ekonomije s rastućim tržištima. Imaju koristi od rasta plaća koji je niži od rasta produktivnosti, od dostupnosti obrazovane radne snage te od relativno liberalnih radnih zakona. Poduzeća također imaju koristi od niskih realnih kamatnih stopa koje potiču investiranje te od relativno malo zakonskih barijera investiranju. Ona trebaju konkurentne devizne tečajeve, sigurna imovinska prava, razumnu raspodjelu dohotka,

što je manje moguće korupcije te malo trgovinskih barijera. Također trebaju makroekonomsku politiku koja kontrolira inflaciju te održava dugoročni ekonomski rast.

Sve te uvjete omogućuju učinkovite državne politike u kojima su direktori zaista zainteresirani. Stoga sam napisao ovu knjigu kako bih uvjerio čitatelje da je državna strategija doista važna te da su oni osobno odgovorni za izvršenje dobre državne politike u svojim zemljama.

Kako bi pružila korisno razumijevanje svjetske ekonomije, ova knjiga nudi trostruki analitički okvir. Prvo, kako bi razumjeli trenutne uvjete, menadžeri moraju biti u stanju analizirati strategiju i organizacijske strukture svojih nacionalnih država, načine na koje odgovaraju određenom sociopolitičkom kontekstu te na koje utječu na ekonomsku učinkovitost. Takav pristup analiziranju zemalja predmet je prvog poglavlja.

Drugo, menadžeri su daleko više zainteresirani za to kamo država ide, nego gdje se u određenom trenutku nalazi. U tom kontekstu razmišljanja o budućnosti, smatrao sam korisnim razmotriti *razvojne putanje* zemalja – njihove pravce razvoja, napredovanje zavidnom brzinom. Svaka se zemlja razvija u određenom pravcu na temelju svoje trenutne strategije, organizacijske strukture te konteksta. Takva projekcija općenito vodi zemlju ili regiju prema naprijed tijekom godina ili čak desetljeća.

Istina je da se razvojne putanje ponekad mogu naglo promijeniti – zbog rata, nestašica (hrane ili energije), političkih prevrata ili ekonomskih šokova. Ukoliko nema tako radikalnih promjena, dobro informirani promatrač koji razumije putanju može donijeti razuman zaključak o bliskoj budućnosti: o fiskalnoj bilanci i dugu, o deviznom tečaju i kamatnim stopama, o štednji, investiranju i rastu te održivosti političkih i ekonomskih institucija u zemlji. Očito je da ti putevi utječu na sve nas.

Treće, imajući na umu projekciju razvoja zemlje, moguće je konstruirati jednostavne scenarije s ciljem pažljivog promišljanja bliske budućnosti. Promatrajući i optimističnu i pesimističnu verziju budućnosti, obje realno moguće, menadžer može procijeniti ekonomske uvjete u kojima će se najvjerojatnije naći. Je li vjerojatno da će tržište za direktne investicije rasti i hoće li zadržati kompetitivne troškove za reeksport? Treba li očekivati pogoršanje inflacije ili aprecijaciju tečaja? Hoće li država biti prisiljena smanjiti fiskalni deficit i stoga usporiti svoj domaći rast? Ili će rastući dug podići kamatne stope?

Nakon rasprave o analizi zemalja u prvom poglavlju, ova je knjiga velikim dijelom organizirana prema razvojnim putevima koje smatram korisnim u razmatranju globalne ekonomije. U prvom ćemo dijelu istražiti današnju

najvažniju razvojnu putanju, a to je azijski visoki rast. Japan je u razdoblju između 1954. i 1971. godine izradio model i postavio standard visokog rasta – 10.1 posto godišnje u razdoblju od sedamnaest godina. Od kasnih 1970-ih godina, Kina, Koreja, Tajvan, Hong Kong, Singapur, Malezija i Tajland rasli su stopom od 6-8 posto godišnje, a nakon 1992. slijedila ih je i Indija. Zajedno gledano, te zemlje broje gotovo pola svjetske populacije.

U Aziji možemo vidjeti strategije ovisne o visokoj štednji i investicijama, uključujući značajna izravna inozemna ulaganja. Plaće su niske, inflacija kontrolirana, a državna uprava, koja je mala, igra aktivnu ulogu u planiranju i implementaciji razvojne strategije. (Naravno, ima i iznimki, poput Hong Konga, koji je rastao brzo uz malo državnog usmjeravanja, iako s iznimno čvrstom institucionalnom strukturom.) Kulturne vrijednosti Azijata, štoviše, uključuju osnovno i srednje obrazovanje, visoku štednju i naporan rad. To je apsolutno presudno u objašnjenju visokog rasta. Poglavlja 2-5 ove knjige bave se istraživanjem visokorastućih razvojnih strategija u Japanu, Singapuru, Kini i Indiji. Tu možemo vidjeti iznimne strategije izvoznog rasta i liberalizacije prethodno zatvorenih sustava supstitucije uvoza.

Drugi dio (poglavlja 6-9) istražuje razvojne puteve koji zahtijevaju snažne strukturne prilagodbe institucija. Dosad su se takvi putevi pokazali manje uspješnima. Istražujući Meksiko, poglavlje 6 razjašnjava oporavak Latinške Amerike od dužničke krize te naknadnu ekonomsku i političku liberalizaciju. Pod pritiskom pretjeranog inozemnog duga, općenito zatvorene, desno ili lijevo usmjerene vlade, bile su prisiljene na strukturnu prilagodbu, obično pod vodstvom i pritiskom Međunarodnog monetarnog fonda. Usprkos obilnim meksičkim darovima nafte, dvije su ih dužničke krize prisilile na makroekonomsku korekciju, liberalizaciju trgovine, investiranja, privatizacije te, u konačnici, na političke reforme. Ipak, ovdje ćemo vidjeti i druge aspekte Latinške Amerike – neprekidne probleme siromaštva, obrazovanja, krutih tržišta rada i loše raspodjele dohotka. Ono što dolazi do izražaja institucionalne su i političke razlike koje odvajaju dostignuća Latinške Amerike od onih u Aziji.

Poglavlje 7 razmatra afričku renesansu – povratak ekonomskog rasta u subsaharsku Afriku nakon stoljeća kolonijalne i postkolonijalne stagnacije. Fokus je na Južnoj Africi, gdje je 1994. godine grozni *apartheid* napokon mirno prepustio vodstvo većinskom crnom stanovništvu. Iako još u procesu ponovne izgradnje ljudskih i društvenih institucija, Južna Afrika počinje doživljavati realni napredak.

Poglavlje 8 bavi se ponovnom aktivacijom islamista na Srednjem Istoku te pokušava razumjeti kako se islamska kultura nosi s modernizacijom i za-

padnom kulturom. Kako bi to bilo moguće, poglavlje se fokusira na Saudijsku Arabiju – dosad najvažniju zemlju u regiji koja posjeduje naftna bogatstva. Ipak, kako poglavlje pokazuje, naftna je bogatstva teško pretvoriti u ekonomski rast i održivu vladavinu.

Poglavlje 9 fokusira se na dezintegraciju Istočne Europe raspadom Sovjetskog Saveza i naknadnu strukturnu prilagodbu. Od 1989. godine nagli je raspad snažno utjecao na više od 400 milijuna ljudi. Dvije su cijele generacije uništene. Promatrat ćemo Rusiju – najveću i glavnu od dvadeset i sedam zemalja – da bismo razumjeli kako simultana politička i ekonomska liberalizacija nije uspjela i da bismo mogli razmotriti koji su njezini izgledi u dvadeset i prvom stoljeću.

U trećem se dijelu okrećemo deficitu, dugu i stagnaciji u razvijenom svijetu u Europi, Japanu i u Sjedinjenim Državama. Te tri zemlje zajedno čine dvije trećine svjetskog dohotka.

U poglavlju 10 razvojni put predstavlja europska integracija – počevši od pojedinačnih država do jedinstvene Europske unije. To je dugotrajan proces koji je započeo 1946. godine, a pred njim je još dugačak put. Vidjet ćemo kako su Europljani najprije integrirali trgovinu, zatim devizne tečajeve i tržišta te *naposljetku* jedinstvenu valutu. Ipak, stavljajući naglasak na Italiju, istražiti ćemo također značajne probleme s kojima se Europa još uvijek suočava, a koji se odnose na rast i produktivnost, na starenje stanovništva i deficite te povrh svega na ekonomsku kompetitivnost.

Poglavlje 11 istražuje Japan koji se nalazi u razdoblju stagnacije nakon ispuhivanja balona, a koji muči problematika poput deficita, duga i demografije. Jasno je da je problem u institucionalnoj promjeni. Za Japance je bilo jako teško reformirati i modernizirati svoje institucije. Nakon četrnaest godina sporog rasta (1 posto) i zaustavljanja reformi, Japan se približava ili oporavku ili kolapsu.

Poglavlje 12 okreće se Sjedinjenim Državama koje imaju slične probleme – posebice deficit i dug – kao i pretjeranu potrošnju i veliki deficit tekućeg računa. Ali ovdje, iz razloga što su Sjedinjene Države politički i ekonomski dominantne te imaju mlađu, više poduzetničku populaciju, njezini stvarni problemi sakriveni su iza kontinuiranog ekonomskog rasta. Naravno, takav uspjeh čini suočavanje s tim problemima još mnogo težim.

Posljednje poglavlje povlači neke zaključke o deset elemenata učinkovite državne politike koje svaka zemlja treba da bi se razvijala. Iz toga možemo razmotriti moguće scenarije za svaku od razvojnih putanja – okruženje koje poslovni ljudi mogu očekivati, barem za ostatak ovoga desetljeća. Možemo pažljivo nagađati o budućem rastu u Indiji, o institucionalnom oporavku u

Rusiji te o vjerojatnosti da Japan i Sjedinjene Države izbjegnu ekonomske krize.

Direktori poduzeća, političari i informirani građani trebaju jasnu sliku o snagama koje uzrokuju globalnu konkurentnost. Oni trebaju razmišljati o tome što njihove vlade rade, učinkovito i neučinkovito, te koja se poboljšanja mogu izvući iz primjera drugih. Koje institucije pomažu stimuliranju štednje i investicija? Što sprečava korupciju? Kako se može smanjiti inflacija dok se devizni tečajevi kreću prema tržišnoj vrijednosti? Otkud dolazi produktivnost iz mnoštva državnih politika? Građani trebaju razumjeti te stvari ako žele imati utjecaja na pozitivan ishod u vlastitom političkom okruženju.

Knjiga je pisana kako bi se mogla razumjeti. Upotrebljavani su jednos-tavni grafikoni i tablice kako bi se ilustrirale ključne točke i zaključne napomene ograničile na nužni minimum. Izmiješani su moji razgovori s direktorima poduzeća i vladinim dužnosnicima zajedno s povijesti, znanstvenim ekonomskim analizama i podacima.

Rijad i Mumbai više nisu tako daleko od New Yorka i Bruxellesa – samo nekoliko sati avionom ili trenutačno Internetom. Čitatelji bi trebali shvatiti da je to sada njihovo okruženje – jedinstvena globalna ekonomija sa sve integriranijim tržištima, političkim problemima i društvenim pitanjima.